

BRÁNÍ SE LIBERALISMUS NEBO BRÁNÍ SE DEMOKRACIE?

DEFENDING LIBERALISM OR DEFENDING DEMOCRACY?

Michal Ševčík¹¹ Helianthus, z. s. - Institut pro kulturu a vzdělávání, Krkoškova 749/30, Černá Pole, 613 00 Brno, Česká republika

Abstrakt

Text je zamyšlením nad politickou ideologií a formou vlády, respektive nad jejími odlišnostmi a tendencemi liberalismu se ztotožňovat s demokracií a jeho zvláštnímu nároku na patronát nad demokracií (liberální demokracie). V příspěvku je zohledněn podíl dalších moderních ideologií na vzniku a existenci demokracie, tj. socialismu a tradicionalismu (konzervatismu) a je také kritikou stávajícího liberalismu, který do své agendy přijal agendu identit a dalších progresivistických témat, které prezentuje jako praxi širší demokracie.

Klíčová slova: demokracie, liberalismus, liberální demokracie, progresivismus, politická ideologie, politická teorie, politika identit

Abstract

The article deals with a reflection on political ideology and form of government, or rather on its differences and liberalism's tendency to identify itself with democracy and its particular claim to patronage of democracy (liberal democracy). The paper takes into account the contribution of other modern ideologies to the emergence and existence of democracy, i.e. socialism and traditionalism (conservatism), and is also a critique of existing liberalism, which has adopted the agenda of identities and other progressivist themes into its agenda, which it presents as a practice of broader democracy.

Keywords: democracy, liberalism, liberal democracy, progressivism, political ideology, political theory, identity politics

Úvod

Západní kultura a společnosti jsou v hluboké krizi hodnot, která penetruje všechna ostatní odvětví a obory lidské činnosti vč. ekonomiky a politiky. Často přehlíženou a upozadovanou příčinou tohoto zhoršujícího se stavu je obrat v myšlení lidí a v přijetí jiných prizmat, které určují vnímání objektivní reality, na jejíž poznatelnost a závaznost výsledků této poznatelnosti se již dávno rezignovalo. Jádrem celého vývoje a problémů jako atomismus, generační konflikty, postheroismus, sekularizace a pseudosakralizace, sociální izolace a role masových médií a sociálních sítí, kyberplatform a dalších tkví v odmítnutí gnozeologických možností lidského rozumu a přijetí extrémně polarizovaného empirismu s jeho relativními a omezenými výsledky zkoumání (srov. Ševčík 2021a).

Pro zamyšlení nad liberalismem a demokracií je proto velice potřebné, abychom ideologii liberalismu a formu vlády důkladně separovali, odlišili a byli schopni rozeznat imputace liberalismu do demokracie, zejména v době, kdy krizi hodnot významně napomáhá společensky a kulturně problematická politika identit. Politika identit a progresivistická témata jako hypertrofie konstruovaných specifických potřeb politických menšin, nebo bagatelizace bezpečnostních, ale obecně kulturních rizik alogenních přistěhovalců jsou následkem filozofického skepticismu, agnosticizmu a nominalismu. Část společenských věd rezignovala na kritické myšlení a zcela se podvolila ideologickému tlaku, který je spojen se systémem propracované konformity, která v rovině podvolení se umožňuje spojení s granty

a dotačními tituly vč. přízně médií, v opačném případě se jedná o živoření na okraji akademického zájmu bez možnosti financování výzkumu. Struktura západních demokracií dnes není opřena o tradiční model soukromého a veřejného prostoru, kde hranice těchto domén jsou víceméně rozostřeně ohraničené a částečně interferující, nýbrž o tzv. sociální prostor, která disponuje celkem třemi funkcemi. První funkcí je tlak na zákonodárce a decizní sféru (lobbismus, zastoupení velkokapitálu, fondy a jejich financování veřejných agend), druhou funkcí je financování výzkumu ve společenských vědách, případně ovlivňování řízení samotných univerzit a poslední neméně významnou je cílená kampaň v médiích hlavního proudu (srov. Michéa 2019).

Veřejný prostor je tak významně ovlivňován organizacemi, které se podílí na politickém rozhodování nepřímo, ale někdy i přímo jako stakeholderi různých kampaní a veřejných aktivit. Tato sociální sféra tedy nepodléhá veřejné kontrole ve smyslu volených zástupců, protože volení zástupci se mohou dle volebních výsledků střídat, ale aktivisté a organizace v napojení na stát a samosprávu zůstávají ve svých pozicích. Sociální sféru plně pro politické cíle využívá jedna z politických ideologií, která je do velké míry tváří úpadku západní kultury, tj. liberalismus se svými progresivistickými tématy a agendou identit (Saad 2023).

Kdo se komu brání?

Liberalismus jako první politická ideologie buržoazie po zániku feudálního řádu usiloval o emancipaci člověka a dokonce celých národů. Bez liberalismu by nebyly možné takové systémy vlády jako je právě demokracie se svým rozdělením veřejné moci, volenými zástupci a právním státem. Demokracie dnešního typu, zejména ve střední Evropě však v mnohém vděčí dělnickému hnutí 19. a 20. století a rovněž těm, kteří urputné snahy o politické přeměny člověka považovali za nemožné, tj. konzervativcům různých směrů. Obecně platí, že politické systémy, které mají vysokou důvěru svých občanů a jsou společensky legitimní, nemusí a zpravidla nemají vyvinuté mechanismy svojí obrany vůči tzv. vnitřním nepřítelům. Vnitřním nepřítelem můžeme rozumět totéž, co státně socialistické a dnešní liberální režimy považují za rozvraceče, dezinformátory, společenské škůdce, antisocialistické živly apod. Terminologie bránícího se systému se liší velice málo, protože cílem je snadno označit a identifikovat nepřítel, který systém z nějakého důvodu zpochybňuje či kritizuje. Tato terminologie má pejorativní charakter a po čase se stává společenskou nadávkou nebo nálepkou pro hloupé či amorální jedince, kteří nejsou schopni kritického myšlení, nebo se staví na stranu nepřítele, který ztělesňuje metafyzické zlo. Etikizace tohoto typu pracuje se všemi chybami v sociální percepci ve svůj prospěch. Tento obranný

systém slouží ke snadné kategorizaci a katalogizaci nepřátel systému. Je však nutné se zamyslet, jestli se jedná o obranné mechanismy demokratického systému, který nikdy nebude dokonalý a nutno masarykovsky podotknout, že jde spíš než o systém o politickou a kulturní vyspělost společnosti a jednotlivce, nebo o obranné mechanismy politické ideologie liberalismu, která se svými ideologickými systémy obepíná společnost a kulturu a funguje pervazivně, jestliže svoji sociální doménou, kterou ovládá, proniká i do soukromí lidí v podobě ideologické převýchovy a vytvářením generačních sporů (Ševčík 2021b).

Spor je důležitou a potřebnou vlastností demokracie. Demokracie a vůbec politická kultura vyrůstá a roste na principu polarizované politické konkurence, která si je vědoma, že žádné politické opatření ani ideologie nejsou dokonalým a osvobozujícím řešením problémů lidské společnosti a státu. Sporem však dává prostor pro hledání vhodnějších řešení, sporem oddaluje řešení unáhlená, rychlá a libivá, sporem vytváří politickou a sociální kulturu státu a společnosti. Ideologický spor v demokratickém státě je to nejcennější, co demokracie může svým občanům nabídnout. Demokracie však má zakročit vůči těm, kteří tento spor neumožňují, chtějí mu zabraňovat násilím nebo dokonce považují spor za zpochybňování objeveného boje dobra proti zlu.

Liberalismus dneška stojí na spojenectví s USA a sentimentu o unipolárním světě, tj. světě, který reálně neexistuje, koloniálním a otrokářským traumatu západních společností, které ve snaze o odčinění těchto zločinů zavádí oikofobní a heterofobní politiku identit, a postmoderní filozofii, která spíše než láskou k moudrosti je zavržením moudrosti ve všech ohledech. Demokracie se tedy dnes nebrání vůči dezolátům, ruským švábům, trollům a dezinformátorům, brání se jim liberální demokracie, tj. sociálně progresivní režim s klíčovou úlohou zahraničního velkokapitálu a politických neziskových organizací jako lobbistické sféry disponující funkčním a efektivním vlivem na decizní sféru s politickým centrem mimo vlastní území. V tomto politickém režimu je rozvinutý systém profesního a oborového konformismu, zejména ve sdělovacích prostředcích, školství a státní správě. Režim využívá otevřenou i skrytou agitaci a propagandu a rozvíjí cenzuru (srov. Benoist 2022).

Liberální demokracie stále častěji odmítá politický spor, který je jádrem demokratické kultury. Hodnotová či sociální kritika vlády je chápána jako neopodstatněná a politická opatření jsou vysvětlována jako nevyhnutelnost či nutnost, kritika je často chápána jako sabotování dobré vůle liberálních politiků. Politický spor, který je právě hodnotový, se stává v politické kultuře liberální demokracie překážkou. Odlišné či alternativní postoje jsou nálepkovány např. jako nástroje ruské hybridní strategie, typicky se to týká zastánců politické neutrality nebo zastánců středoevropského projektu (integrované hospodářské a politické

spolupráce střeoevropských států jako vyvažování západní a východní hegemonie v mezinárodních vztazích). Zdá se tak, že liberalismus se brání nejen vnitřním, ale i vnějším nepřítelům, taková situace není nová a můžeme si připadat, že nejsme v roce 2023, nýbrž v roce 1913. Stojí za hlubší analýzu, jestli liberální demokracie této doby je stále demokratickým politickým systémem? Autoři jako Legutko, Deneen, Saad, Benoist, Michéa, Cardal, Fuchs, Drulák, Hogenová a další jsou přesvědčeni, že společným jmenovatelem vážné a hluboké krize západních demokracií je de facto překonaný liberalismus a jím dosažené cíle. Aby politický spor na politické úrovni co nejvíce redukoval, infiltroval socialismus i konzervatismus, aby dostal do hlavního proudu další opoziční skupiny jako jsou aktivisté za práva menšin, zvířat či ekoaktivisté, přizpůsobil svoji ideologii i těmto skupinám, přičemž nejvíce ziskovou oblastí v prostoru uplatňování diverzity a politiky identit je korporátní kapitalismus, který důkladně a důsledně nahrazuje lokální zvyky a návyky a zavádí Code of Conduct do každé obce. Jedná se však o jednu cestu, jeden narativ, či diskurz chcete-li.

Liberalismus brání Západ, ale který?

Liberální demokracie nechrání západní kulturu proti totalitním režimům z východu, nýbrž brání sama sebe a rozsáhlou síť korupce, dotačního systému a sociální domény, kterou ideologicky, manažersky a finančně zcela ovládá. Jestliže se dnešní politici a společenští vědci zamýšlí nad nepotismem a klientelismem ovládaným Maďarskem, tak se pouze, metaforicky řečeno, dívají do vlastního zrcadla, protože Maďarsko uskutečňuje stejnou politiku jako liberální demokraté, pouze s tím rozdílem, že ji nedělají liberální demokraté. Je pochopitelné, že takový pohled je pohoršující a nutno souhlasit. Co je však zásadní je skutečnost, že liberálové a liberální demokraté nejenže nebrání demokracii, ale nebrání ani kulturní výjimečnost západního kulturního okruhu. Generace našich otců vybudovaly funkční a rozvinutou kulturu rozumu, meritokracie, principu povinnosti a práv, odměny a trestu. Progresivistická agenda liberalismu všechny tyto principy demontuje. Namísto rozumu pocitu, namísto meritokracie různost pohledů, práv bez povinností a záměnu odměny a trestu. Demokraté se tak mohou skutečně obávat, že ti, kdo chtějí opravdu Západ porazit jsou liberálové, a nikoliv Rusko nebo Čína. Liberalismus ve své historické pouti má možnost se opět stát demokratickým, jestliže připustí, že konkurence je prospěšná jemu samému. Musí zcela jednoznačně opustit moralismus a manicheistické vidění konfliktů a jejich stran, zároveň je třeba, aby pochopil, že ho může nahradit i jiný politický směr, který je legitimní (např. autentická sociální demokracie, nebo konzervativní národovecká strana), pakliže zvítězí v demokratické diskuzi a následné volbě. Liberalismus měl velký a kladný podíl na boji s nedemokratickými politickými

hnutími a subjekty, kdo nastoluje jedinou správnou cestu, odmítá jiné názory nebo prosazuje politické násilí má být z politického soutěžení legislativními opatřeními vyřazen, je dobré uvést, že i koncepce tzv. bojující či militantní demokracie vychází z podobných předpokladů a zejména z bolestných zkušeností totalitních režimů, které využily možnosti demokratických institucí k ovládnutí společnosti a státu (srov. Mareš, Výborný 2013).

Progresivismus jako poslední stádium liberalismu

Legutko (2017) správně o liberalismu píše jako o projektu, který přijal utopickou vizi společnosti. Demokratická politika je primárně politika správy věcí veřejných a hlavním cílem je být dobrým správcem a hospodářem, k tomu by mělo stačit desatero přikázání a kupecké počty. Skutečnost je však na hony vzdálena smyslu politiky. Liberalismus vytváří mnohaleté plány na odstranění energetických zdrojů, všechny tyto plány mají svoje speciální agendy, za něž jsou odpovědní implementátoři na úrovni komisí, skupin, pracovních skupin, taskforce, politiků, lokálních politiků a samozřejmě nevládního sektoru. Celá tato mašinerie environmentální ideologie je postavená na přesvědčení, že člověk je zodpovědný za oteplování a proměny planety Země. Tato ideologie se dokonce promítla do geochronologie ve výrazu antropocén. Jedná se o kombinaci tradičního sociálně konstruktivistického voluntarismu s úzkou propojeností na koloniální trauma. Jinými slovy, uvěřil jsem, že ovlivňuji něco, čemu nerozumím a nemohu nikdy ovládnout a ovlivňuji to špatným směrem. Jedná se o triádu voluntarismu, moralismu a voluntarismu² – něco, čemu nerozumím a nemohu to ovládnout mohu napravit v případě, že přijmu odpovědnost za pochybení. Na tomto příkladu můžeme vidět, jakým způsobem se sekularizace společnosti vrací jako pomyslný bumerang. Environmentalismus a úloha člověka je špatnou nápodobou náboženství. Koneckonců člověk málokdy překročí vlastní stín a religiózní potřeby člověka se mohou promítat právě i do podobných ideologických koncepcí, které liberalismus ve své poslední fázi adoptoval do svého myšlenkového portfolia (srov. Sorokin 1948).

Proč by měl být progresivismus posledním stádium liberální ideologie?

- 1) dosáhl svých původních politických cílů (státní právo, demokracie, volný trh atd.);
- 2) konstruuje nové cíle (politika identit, ekologismus, moralismus atd.);
- 3) nové cíle jsou společensky a kulturně destruktivní (generační konflikt, nárůst psychických poruch, sexuální poruchy spojené s volbou pohlaví, ubývání demokracie, politický konflikt je nežádoucí, newspeak a labelling atd.) (srov. Deneen 2019).

Jestliže liberalismus umožňuje výměnu politiků ve volbách, ale nikoliv vítězství jiné politické ideologie či teorie, může existovat možnost, že ve společnosti bude vznikat demokratická, ale i nedemokratická opozice, jejíž síla bude růst a bude získávat příznivce mezi voliči. Takto si můžeme vysvětlit i nárůst preferencí tzv. populistických stran a hnutí, která vyrůstají ze zdola a směřují k formulaci a artikulaci politických témat, která jsou liberalismem upozadována nebo zcela nereflékována. Brání se koncept bez dialogu s jinými politickými ideologiemi směřuje k autoritářskému pojetí politiky s jednotící ideologií. Je nutno si vybrat mezi bezpečím a svobodou. Tento často teoretický konflikt má nyní obrysy jasné praktické politiky. Ideologicky a „vědecky“ definované bezpečí a nebezpečí v případě, že se vlády ujmuou populisté. Termín populismus měl přibližně do první dekády 21. století definici radikálně demokratického proudu, který má tendence podléhat lidovým, přesněji masovým náladám. Dnes se zdá, že populismus nahradil vágní pojem pravicový či levicový extremismus a radikalismus a v jeho definici obsahuje obojí s vysokou mírou společenské nebezpečnosti v podobě podléhání veřejným náladám, historickým totalitním režimům (využívání stereotypizace komunismu a Ruska) a záměrům nepohodlných oligarchů nebo bohatých podnikatelů. Nutno uznat, že tyto obavy jsou oprávněné, znamenají však ohrožení liberálního projektu nebo demokracie jako takové? Jsou vůbec úvahy nad odlišnostmi liberalismu jako ideologie a demokracie jako formy vlády legitimní ve smyslu jejich „konstrukční“ odlišnosti? Již řeční klasikové rozlišovali různé druhy ústavních zřízení a jejich prospěšnost či škodlivost dle míry směřování k obecnému dobru (obecné dobro bývá často laicky zaměňováno za dobro pro co největší počet lidí). Aristoteles v Politice sice nehovoří a ani nemůže hovořit o dobově podmíněných fenoménech jako jsou moderní politické ideologie, ale všímá si, které charakteristiky jsou žádoucí pro jednotlivé typy ústav, a které jevy způsobují úpadek ústav. Ve všech případech však platí určitý involuční princip, tj., že každá ústava v sobě má zanesenou vlastnost zapříčínující vlastní konec. Liberalismus do demokracie vnáší hypertrofovaný ekonomismus a individualismus, který člověka prostřednictvím koncepce identit emancipuje od komunit, společenství, ale i od jeho vlastní podstaty (Fuchs 2022).

Stávající politika liberalismu je posthumanistická a dokonale tomu napomáhá vývoj umělé inteligence (AI), sociálních sítí a rovněž závislosti na konzumování obsahu sociálních sítí, koncepce rychlých vzruchů pomocí krátkých videí podporující neschopnost člověka odložit uspokojení a tím jeho návrat k méně kulturním formám životních strategií. Jedná se o původní antropologický problém, totiž jestli

člověk své nástroje ovládá nebo se jimi nechá ovládat. Technologický vývoj bez opravdového poznání, ke kterému směřuje demokracie se svojí diskuzí, je dalším významným rizikem pro celé lidstvo.

Progresivismus a politická debata

Demokracie má umožnit, aby lidé, kteří se evidentně mýlí, nebo jsou podle jiné skupiny lidí hloupí či nemorální, měli možnost veřejné výměny názorů, měli možnost se konfrontovat se svými vyzvateli a vyzývanými a veřejný prostor vč. sociálních sítí by měl zůstat neutrální a nedopouštět se příklonu k jednomu či druhému. To se týká zejména veřejnoprávních médií a internetových platforem. Progresivismus jako stav liberalismu má vedle svojí totalitarizující tendence nesmírnou hodnotu pro demokracii. Ukazuje totiž obecnou platnost involučního principu politických teorií po dosažení jejich politických cílů a neschopnosti se vzdát své vlády. Progresivismus však vedle této, řekněme záporně poučné misi má svoji čistě kladnou úlohu, témata, která v minulosti využíval velkokapitál prostřednictvím konzervativních stran, tj. omezení vlivu odborů, přisnost na chudé, There is no alternative koncepce, vykořisťování lidské práce, progresivismus společně se socialisty kdysi s určitým úspěchem kritizoval a nabízel řešení, totéž platí i o svobodné volbě jednotlivce si vybrat „špatně“. Progresivní byla rovněž emancipace žen a jejich vystoupení z domácí domény do veřejného prostoru a můžeme vidět, že to byl dobrý krok a ženy přinášejí např. v politice, ekonomii, či managementu svoje pohledy a jejich práce je samozřejmě velice kvalitní a není důvod si myslet, proč by ženy v těchto oborech nemohly vynikat. S progresisty je důležité vést politickou debatu, aby demokracie nekonzervovala zaužívané a zároveň nefunkční sociální mechanismy a entity. V demokracii mají liberálové, konzervativci a socialisté svoje nezadatelné místo vč. těch, kteří se nedají do těchto ideologických kategorií tak snadno zařadit, mohou to být národní konzervativci, národní liberálové, národní socialisté, sociální liberálové, radikální socialisté, anarchisté a další. Co je pro udržení demokracie nutné je uznání toho druhého jako legitimního zástupce politického směru, který má oprávněnost mít jiný názor a zároveň přesvědčení o vlastní omylnosti. Masarykovské apely na politiky jsou platné i v dnešní době, pro demokracii je naprosto žádoucí pěstovat kulturu vzdělanosti, respektu k jinému názoru, schopnosti kritického myšlení a možnosti odmítnutí, byť verbálního, politického násilí ze strany státu nebo politické konkurence. Liberalismus do demokracie patří.

Závěr

Brání se liberalismus a brání se demokracie – obojí existuje, ale zdaleka nejde o totéž. Část české společnosti, která se nepodílí na vládě bojuje za demokracii, za možnost mít a vyslovovat jiný politický

názor než ten, který je ve veřejnoprávních médiích nebo formuluje česká vláda či některé nevládní organizace. Liberalismus pro svoji ochranu má výhodu vysokého opevnění a hradeb vč. vojska. Přitom liberalismus a demokracie spolu po léta koexistovaly, vyvíjely se, vzájemně ovlivňovaly, aby pak na závěr vytvořily pomyslný příkop plný nepřátelství a politické demagogie. V prostoru této rivality a sporu o demokracii existují i otevřeně nedemokratické skupiny a platformy, které neváhají využít demokratického deficitu pro obhajobu svých autoritářských či totalitních ideologií. Legitimizaci těmto skupinám dodávají i otevřená opatření vlády proti domnělým nedemokratickým ideologiím či tzv. popíračům genocid v souvislosti s válečnými událostmi na Ukrajině. Jedná se o nebezpečná a bezprecedentní opatření, která mohou nedemokratickou politickou konkurenci posílit o možnost uplatňovat stejná opatření, avšak v drakonických rozměrech. Totalitarismus totiž není jen o násilí a vraždách, nýbrž o veřejném zostuzování, vyvolávání autocenzury a všeprostupnosti dané ideologie a korektivních opatřeních. Nebezpečnou kategorií dneška se stává tzv. nemorální hlupák. Jedná se o člověka, který vyjadřuje politický názor, který byl označen za zlo. Kdo se veřejně hlásí ke špatnému politickému přesvědčení je buď špatný člověk, nebo hlupák. Tato delegitimizace politické opozice s sebou nese jeden neblahý společenský jev – lidem se vyplatí veřejně souhlasit, nebo alespoň nevyjadřovat sympatie k názoru, jehož nositel je ostrakizován a ostouzen. Jedná se o typický projev konformity a získávání sociálních kreditů, který se v sofistikované a formální podobě uplatňuje v Čínské lidové republice. Liberalismus a demokracie jsou nyní v divergenci, ačkoliv vznikaly společně. Zmatení, které probíhá v jejich pojmové, hodnotové a sémiotické rovině je věc výzkumu sociálních vědců a nikoliv ideologů.

Literatura

- BENOIST, A. de. (2022): *Demokracie jakožto problém*. Zvolen: Sol Noctis.
- DENEEN, P. (2019): *Proč selhal liberalismus*. Praha: Academia.
- FUCHS, J. (2022): *Stíny levicového liberalismu*. Unhošť: Academia Bohemica.
- LEGUTKO, R. (2017): *Triumf průměrného člověka*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. (2013): *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- MICHÉA, J.-C. (2019): *Tajnosti levice*. Praha: Masarykova demokratická akademie.
- SAAD, G. (2023): *Parazitická mysl*. Praha: Nakladatelství Bourdon.
- SOROKIN, P. (1948). *Krise našeho věku*. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo československého obchodnictva v Praze.
- ŠEVČÍK, M. (2021a): *Identita a mládež*. Brno: Nová kultura.
- ŠEVČÍK, M. (2021b): Národní stát a ekonomická demokracie. In: DRULÁK, P., KELLER, J., STROPNICKÝ, M., ŠVIHLÍKOVÁ, I. (eds.): *Budoucnost levice bez liberalismu*. Praha: Masarykova demokratická akademie, s. 47–52.

Kontaktní adresa autora

Mgr. Michal Ševčík, LL.M.: helianthus.ikv@email.cz